

RAQAMLI HUQUQLAR VA ELEKTRON HUJJATLARNING YURIDIK AHAMIYATI

Azirbaev Salamat Kuanishbaevich

*Qoraqalpoq davlat universiteti yurisprudensiya təlim
yonalishi yuridika fakulteti 3-kurs talabasi.*

Tel raqami: +998 90 700-68-62

Email: azerbaevsalamat947@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli huquqlar va elektron hujjatlarning yuridik ahamiyati keng tahlil qilinadi. Elektron hujjatlar zamonaviy huquqiy tizimda muhim rol o‘ynab, hujjat almashinuvi, tijorat faoliyati va davlat boshqaruvi jarayonlarida keng qo‘llanilmoqda. Shu bilan birga, elektron hujjatlarning yuridik maqomini belgilash, ularning ishonchliligini ta‘minlash, hujjatlarning haqiqiylikni tasdiqlash va ularni soxtalashtirishdan himoya qilish bugungi huquqshunoslikning dolzarb muammolaridan biridir. Maqolada elektron hujjatlarning ishonchliligi, elektron raqamli imzoning huquqiy ahamiyati, xalqaro va milliy qonunchilikdagi tartibga solish normalari, shuningdek, ushbu sohadagi muammolar va ularning yechimlari yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Raqamli huquqlar, elektron hujjatlar, elektron imzo, huquqiy maqom, axborot xavfsizligi, shaxsiy ma‘lumotlar, blokcheyn texnologiyasi, isbot vositasi, qonunchilik, raqamli iqtisodiyot, kiberxavfsizlik.

Kirish

Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi bilan bir qatorda insonlarning huquqiy munosabatlari ham o‘zgarib bormoqda. An‘anaviy huquqiy tizim qog‘oz shaklidagi hujjatlarga asoslangan bo‘lsa, zamonaviy jamiyatda elektron hujjatlar, raqamli shartnomalar va elektron identifikatsiya tizimlari tobora keng joriy etilmoqda. Shu sababli elektron hujjatlarning huquqiy maqomini aniqlash, ularning qonuniy kuchga egaligini ta‘minlash va xalqaro standartlarga mos kelishini ta‘minlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Elektron hujjatlar va raqamli huquqlar bilan bog‘liq huquqiy munosabatlarni tartibga solishda uchta asosiy jihatga e‘tibor qaratish lozim: birinchidan, elektron hujjatlarning yuridik kuchi va ishonchliligi; ikkinchidan, elektron imzoning huquqiy maqomi; uchinchidan, raqamli huquqlarni himoya qilishning xalqaro va milliy huquqiy mexanizmlari. Ushbu maqolada ana shu masalalar batafsil yoritiladi.

Raqamli huquqlar tushunchasi va ularning ahamiyati

Raqamli huquqlar insonlarning raqamli makondagi huquq va erkinliklarini ifodalaydi. Ushbu huquqlar internetdan foydalanish, shaxsiy ma‘lumotlarni himoya qilish, elektron hujjatlar orqali huquqiy munosabatlarga kirishish va kiberxavfsizlikni

ta'minlash kabi sohalarni o'z ichiga oladi.

Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish masalasi raqamli huquqlarning muhim jihatlaridan biridir. Ko'plab davlatlarda shaxsiy ma'lumotlarning noqonuniy yig'ilishiga qarshi maxsus qonunlar qabul qilingan. Masalan, Yevropa Ittifoqida Umumiy ma'lumotlarni himoya qilish reglamenti (GDPR) shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishning huquqiy asoslarini belgilaydi. O'zbekiston Respublikasida esa "Shaxsiy ma'lumotlar to'g'risida"gi qonun mazkur masalalarni tartibga soladi.

Shuningdek, fuqarolarning internetga erkin kirish huquqi ham raqamli huquqlarning ajralmas qismidir. Internetga to'sqinlik qiluvchi cheklovlar axborot erkinligiga tahdid soladi. Shu bois BMTning Inson huquqlari bo'yicha Kengashi internetga kirish huquqini fundamental inson huquqlari qatoriga kiritgan.

Raqamli huquqlarning yana bir muhim yo'nalishi – elektron hujjatlar orqali shartnomalar tuzish va davlat xizmatlaridan foydalanish imkoniyatidir. Elektron hujjatlar an'anaviy qog'oz hujjatlarga qaraganda qulayroq, tezroq va arzonroq bo'lib, ularni rasmiylashtirish jarayonlarini soddalashtiradi.

Elektron hujjatlarning yuridik maqomi va ularning ishonchliligi

Elektron hujjatlarning huquqiy maqomini belgilashda bir nechta muhim omillar mavjud. Birinchidan, elektron hujjatning haqiqiyliги va dalillik darajasini ta'minlash lozim. Ikkinchidan, ularning rasmiy hujjatlar bilan teng huquqli bo'lishini kafolatlash muhimdir.

Elektron hujjatlar huquqiy jihatdan to'liq yuridik kuchga ega bo'lishi uchun ular quyidagi shartlarga javob berishi kerak:

Elektron raqamli imzo bilan tasdiqlangan bo'lishi – bu hujjat muallifining shaxsini aniqlash va hujjatning o'zgartirilmaganligini kafolatlash imkonini beradi.

Shifrlash va ma'lumotlarni himoya qilish vositalari orqali hujjatning yaxlitligi ta'minlanishi – bu hujjatni soxtalashtirishning oldini oladi.

Elektron hujjatlar qonun hujjatlarida belgilangan tartibda qabul qilinishi – aks holda ular rasmiy hujjatlar bilan teng huquqli bo'la olmaydi.

Xalqaro tajribada elektron hujjatlarning huquqiy maqomini belgilashda BMT Model Qonuni va eIDAS reglamenti muhim rol o'ynaydi. Bu hujjatlar elektron imzo va elektron hujjatlarni rasmiy hujjatlar bilan tenglashtirish bo'yicha xalqaro me'yorlarni belgilaydi.

Elektron hujjatlar bilan bog'liq muammolar va ularning yechimlari

Elektron hujjatlar va raqamli huquqlarni joriy etishda qator muammolar mavjud. Ulardan eng muhimi – hujjatlarning soxtalashtirilishi va axborot xavfsizligining yetarli darajada ta'minlanmaganligidir.

Elektron hujjatlarni soxtalashtirish muammosi blokcheyn texnologiyalari yordamida hal qilinishi mumkin. Blokcheyn tizimi hujjatlarni markazlashmagan tarzda saqlash orqali ularning soxtalashtirilishining oldini oladi.

Bundan tashqari, kiberxavfsizlik masalasi ham dolzarb hisoblanadi. Elektron hujjatlar bilan ishlashda shifrlash texnologiyalari va ikki faktorli autentifikatsiya usullaridan foydalanish talab etiladi.

Xulosa

Raqamli huquqlar va elektron hujjatlar zamonaviy huquqiy tizimning ajralmas qismi bo‘lib, ularning huquqiy maqomi aniq belgilanishi lozim. Elektron hujjatlar huquqiy jihatdan qog‘oz hujjatlar bilan teng kuchga ega bo‘lishi uchun xalqaro standartlarga mos keluvchi huquqiy normalar joriy qilinishi muhimdir. O‘zbekiston qonunchiligida bu borada sezilarli yutuqlarga erishilgan bo‘lsa-da, xalqaro tajribadan kengroq foydalanish va innovatsion texnologiyalarni tatbiq etish zarurati mavjud.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1) BMT Model Qonuni – Elektron tijorat bo‘yicha.
- 2) Yevropa Ittifoqi – eIDAS reglamenti, 2014-yil.
- 3) O‘zbekiston Respublikasi “Elektron hujjat aylanishi to‘g‘risida”gi qonuni.
- 4) GDPR – Umumiy ma’lumotlarni himoya qilish reglamenti.
- 5) Blokcheyn texnologiyalarining huquqiy jihatlari bo‘yicha ilmiy tadqiqotlar.